

Ірина КАНЦІР,

студентка Національного університету «Львівська політехніка»

Тарас БОЙКО,

курсант Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІЙ СФЕРІ: РЕВЕРС ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглядається негативний соціокультурний вплив інформаційно-комунікативної сфери Інтернету на молодих науковців у процесі їхньої взаємодії із всесвітньою мережею та тенденції такої взаємодії.

Ключові слова: Інтернет, молоді науковці, адаптація, комунікація.

Гонитва за передовими технологіями, прагнення інформаційного насичення та повсюдної інформатизації – прояви інформаційного суспільства та суспільства знань, прерогативами яких стає використання інформації та інформаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності.

У XXI ст., у час бурхливого розвитку науки і новітніх технологій, дедалі актуальнішим стає дія закону «медалі з двома сторонами», тобто кожне нове досягнення людства несе в собі як прогрес у певній сфері, так і негатив стосовно якогось іншого явища. Враховуючи важливість новітніх тенденцій розвитку, у 2007 р. був прийнятий Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Від того часу Україна зробила значний крок на шляху до формування суспільства «третьої хвилі» (за Е. Тофлером).

Проте разом з певним прогресом межує небезпека – реверс інформаційно-комунікативної сфери та віртуального середовища, які становлять підґрунтя нової ери інформації. Це проявляється, починаючи від інформаційної аномії як соціального захворювання і до інтернет-залежності як психічного, від маніпуляції однією особою в інтересах дрібних груп і до інформаційних війн у глобальних масштабах. Та жодне з цих явищ неможливо відкинути, так як усі вони проникли в наше буденне життя, і позбутися їх самотужки вже неможливо.

Молодь у таких процесах стає першою жертвою негативного впливу інформаційно-комунікативної сфери (у нашому випадку Інтернету. – Авт.), приймаючи на себе весь удар інформаційного прогресу.

Рівень проникнення мережі Інтернет у сфери суспільного буття щодень збільшується. «Для того щоб охопити 50-мільйонну аудиторію, радіо потрібно було 38 років, телебаченню – 13 років, Інтернету – лише чотири роки. З 1998 р. кількість інтернет-користувачів збільшилася в 10 разів» [1, с. 8]. За даними аналітичної корпорації IDC «Прогноз та модель цифрового ринку», у 2012 р. близько 1/3 населення Землі буде користуватися мережею Інтернет [2, с. 12]. Незмінно збільшується кількість веб-сайтів та їх інформаційна комплектація: за даними дослідницької агенції NetCraft, кількість веб-сайтів збільшилася з 26 тис. у 1996 р. до близько 200 млн на сьогодні [3, с. 2]. Станом на 2002 р. в Україні було зареєстровано 16 190 доменів у найбільш популярній українській зоні .com.ua [4], а на початок 2010 р. їх кількість збільшилася більше ніж у 10 разів і становила 161 122 домени, а загальна кількість – 483 601 [5].

За даними Bigmir.net, однієї з найпопулярніших статистичних груп Інтернету, у лютому 2010 р. кількість користувачів українського Інтернету збільшилася порівняно з січнем на 2,41 %, а із груднем 2009 р. на – 5,84 %. Загальна кількість становить 16 215 719 унікальних користувачів [6].

Мова цифр здатна деколи пояснити більше, аніж слова. Вони дають можливість змоделювати картину розвитку Інтернету в Україні і скласти прогноз на найближче майбутнє. Що важливо, Україна сьогодні є лідером серед країн Європи за розвитком інтернет-ринку і збільшенням кількості інтернет-користувачів. Згідно з дослідженнями Miniwatts Marketing Group – Internet WordStarts, за період 2000–2008 рр. цей показник становив 3233,3 %, досить значуща цифра. За віком же 85 % української інтернет-аудиторії – люди до 45 років. Молоді користувачі віком від 16 до 24 років становлять 37 %, тобто більше ніж третину від усієї аудиторії [3, с. 6].

Тож можемо пересвідчитися, що глобальні процеси, які найбільш масштабно протікають саме в межах всесвітньої мережі Інтернет, звичайно, не оминають стороною і молодь, яка займається наукою. Сучасні тенденції наукового розвитку потребують використання дедалі більше оперативних даних, важкодоступних джерел та рідкісної літератури. Інтернет певним чином вирішує цю проблему, тому логічно припустити, що саме інтернет-ресурси використовуються науковою молоддю досить активно.

Проте разом з інформацією професійного спрямування, якою безпосередньо користується відвідувач певного сайту, існують так звані інформаційні шуми – непотрібне інформаційне насичення веб-сторінок у вигляді реклами, великої кількості посилань, різних заставок та блогів.

На сьогодні саме некваліфікована частина виробників інформації, заповнюючи систему соціальних комунікацій низькоякісною інформацією, створює проблему інформаційних шумів тепер уже змістовного характеру, що ускладнює пошук потрібних даних учасникам ділового спілкування [7, с. 19].

Та не вони становлять основну загрозу для користувачів Інтернетом, а те, що міститься під їх віртуальною адресою.

Небезпека криється не в інформації, яка допомагає людині в освіті чи науці, у самореалізації в реальному світі, у шляхах – електронних пастках, які заводять юного наукового пошукувача у хащі інтернет-ігор, поносайтів, чатів та зовсім непотрібних блогів обговорень.

Таким чином значно розширилася сфера використання Інтернету, який перетворився з науково-дослідницького на «публічний ресурс глобального масштабу». Інтернет не лише став популярним майданчиком для дебатів з політичних, соціальних питань та проблем суспільного розвитку, але й одним з найбільш розповсюджених засобів зв'язку, у тому числі для державних та комерційних структур [1, с. 8].

Т. Бернс-Лі, основоположник Інтернету, характеризував своє творіння як велику тривимірну модель, в якій люди представлені кульками, а людей, які мають у роботі щось спільне, зв'язують між собою струни.

«Тепер уявімо, що ми цю структуру піднімаємо і струшуємо, поки не отримаємо щось на зразок переплутаного клубка – можливо, ми побачимо в одних місцях туго пов'язані між собою групи, а в інших – слабші області, комунікація в яких відбувається лише між кількома людьми. Можливо, взаємопов'язана інформаційна система дасть нам змогу побачити реальну структуру організації, в якій ми працюємо» [8, с. 26].

Такий «переплутаний клубок» є водночас як вираженою комунікаційною силою, так і пасткою, в якій заплутатися дуже легко, і подекуди затирання таких ефектів призводить до невтішних наслідків.

У 1994 р. американська вчена з Пітсбурзького університету Кімберлі Янг виокремила явище залежності від Інтернету, а вже у 1995 р. воно отримало своє значення як інтрнет-залежність (або більш поширений у західній науці Internet Addiction Disorder чи IAD, або ж Netaholic (нетоголік), чи інтернет-адикт) від І. Голдберга, який розумів під цим явищем розлад соціального і психічного життя особистості й суспільства загалом під впливом всесвітньої мережі Інтернет або інших електронних віртуальних надбудов, який негативно впливає на всі сфери життєдіяльності.

З метою збереження молоді в Китаї, де ще 8 листопада 2008 р. інтернет-залежність була офіційно визнана психічним розладом, закрили понад 8000 інтернет-кафе. Як приклад порушення психічного здоров'я наводиться історія фізичного виснаження двох підлітків після 48 год. (!) перебування в інтернет-кафе, крім того, що саме в Китаї гинуть від виснаження Інтернетом, у прямому розумінні слова, найбільше людей. У Фінляндії молодь не призивають до армії, якщо вони надмірно захоплюються Інтернетом. Лікарі стверджують, що, якщо інтернет-залежні хлопці втраять можливість проводити тривалий час в Інтернеті, вони отримують настільки сильний стрес, що не зможуть служити [9].

Водночас, коли інші країни ефективно борються з надмірним захопленням всесвітньою мережею Інтернет (існують спеціалізовані клініки: Реабілітаційний центр Heavensfield Retreat Center (штат Вашингтон, США), Cario Nightingale (Лондон, Великобританія) та понад 200 клінік лікування інтернет-залежності в КНР), в Україні, на хвилі повсюдної інформатизації та влиття у світові електронні структури, про це просто забули. Як то кажуть, «переможця не судять», проте цей переможець може залишити після себе досить неприємні сліди, які дійсно вкореняться в українську спільноту, якщо на це не зважати.

Всесвітня мережа Інтернет у сучасному світі стала загрозою для життя людей – найвищої соціальної цінності. У 2002 р. у Німеччині випускник школи м. Ерфурт П. Штайнхойзер, що був не допущений до іспитів, застрелив 13 учителів, двох учнів і поліцейського, після чого застрелився сам. У результаті проведеного розслідування було встановлено, що головним інтересом П. Штайнхойзера були жорсткі комп'ютерні ігри, які, на думку фахівців, і призвели до фатальних наслідків. У Китаї 13-річний підліток вистрибнув з вікна квартири, програвши епізод популярної гри World of Warcraft. Батьки загиблого подали проти компанії Blizzard позов, обвинувативши її у виробництві небезпечних ігор. Цей прецедент послужив причиною підготовки до подання до суду проти компанії, що займаються ігровою індустрією, колективного позову 63 чоловік, чиї діти також постраждали в результаті комп'ютерної залежності [10].

З поширенням Інтернету стало популярним явище кіберсуїциду. Перший онлайн-суїцид був здійснений у США 5 лютого 2003 р. 21-річним інтернет-користувачем, що проживав у м. Фенікс (штат Арізона). Б. Ведас прийняв суміш сильнодіючих медичних препаратів і алкоголю, обговорюючи свої дії з учасниками чату. У жовтні 2004 р. в Японії (що має найбільш високі серед усіх держав показники узгоджених групових суїцидів) було зроблено наймасовіше самогубство за попередньою домовленістю через Інтернет дев'яти людей, що отруїлися чадним газом і які були знайдені в салоні двох автомобілів. Наприкінці вересня того ж року в Японії заподіяли собі смерть за аналогічних обставин четверо людей. У лютому 2005 р. в штаті Орегон, США, була попереджена спроба масового самогубства 31 жінки [10].

Уже загальноприйнятими в суспільстві є такі явища, як нав'язливий веб-серфінг, інформаційний пошук у базах даних; онлайн-перегляд і прослуховування інформації аудіо- й відеоформатів; онлайн-геджитадикація (пристрасть до володіння конкретним мобільним приладом, пристроєм, що має вихід в Інтернет: сотовим телефоном, смартфоном, міні-комп'ютером – MID, КПК); онлайн-гемблінг (гіперзахопленість індивідуальними й/або мережними онлайн-іграми), онлайн-лудоманія (патологічна схильність до азартних ігор у віртуальних казино);

хакерство; кібероніоманія (прагнення здійснювати нові покупки в інтернет-магазинах, без необхідності їх придбання й врахування власних фінансових можливостей, нав'язлива участь в онлайн-аукціонах); кіберкомунікативна залежність (спілкування в чатах, участь у телеконференціях); кіберсексуальна залежність (непереборний потяг до обговорення сексуальних тем на еротичних чатах і телеконференціях, відвідування порнографічних сайтів і занять кіберсексом); відвідування сайтів агресивної (що пропагують ксенофобію, тероризм) і/або аутоагресивної спрямованості (кіберсуїцид, онлайн-суїцид, суїцидальні договори, інформаційні ресурси про застосування засобів для суїциду з описом дозування й ступеня їх летальності); адиктивний фанатизм (релігійний [сектантство], політичний [партійний], національний, спортивний, музичний тощо); знайомства через Інтернет з метою пошуку партнера On Night Stand; залучення неповнолітніх у сексуальні відносини; залучення через інтернет-мережу до діяльності, яка має протизаконний і неправний характер та flashmob-cybersuicide (флешмоб кіберсуїцид – здійснення групового суїциду після укладання суїцидального договору через Інтернет), про який уже згадувалося.

Пояснення всього цього комплексу негативного впливу Інтернету є непотрібним, адже важливим буде власний аналіз особистісних проявів будь-якого з перерахованих явищ у своїй поведінці, що допоможе передбачити й попередити неприємні випадки.

Конструювання так званого «третього» виміру особистості з розвитком інформаційно-комунікативного середовища стає дедалі більш реальним. Насамперед це пояснюється багатоманітністю соціальних ролей різних соціальних спільнот у віртуальному середовищі.

Хоча індивід у житті має багато різних соціальних ролей, він належить до однієї локальної фізичної спільноті. Але користуючись Інтернетом, людина може належати необмеженій кількості віртуальних спільнот. У віртуальних дискусіях індивід вибирає тематичні групи, відповідні життєвим соціальним ролям, тобто бере участь у віртуальних дискусійних групах, які сильно сегментовані й повністю різні за своєю тематикою. Він або вона можуть належати до груп любителів кішок, програмістів, прихильників рок-музики і до дискусійних груп в один і той самий час. Таке спілкування охоплює тільки одну сферу інтересів, саме тому критики віртуальних спільнот стверджують, що на основі віртуальних дискусій можуть об'єднатися групи за інтересами, але не спільноті [11, с. 7].

У такому випадку соціально-гуманітарний зміст діяльності людини протиставляється інформаційно-технологічному. Гуманістична складова, пов'язана з розвитком і формуванням людини, при цьому майже втрачається. Еквівалентом присутності людини у віртуальному просторі стає

встановлення соціально-психологічного стану, пов'язаного з виникненням *gemeinschaft/community* на основі інформаційних технологій [12, с. 131].

Окрім того, глобальні масиви інформації незалежно від бажання своїх творців несуть відомості про досвід суспільних перетворень у їхньому середовищі, про їхній соціально-економічний, політичний, культурний розвиток. Некритичне сприйняття такої інформації може також негативно вплинути на торування власного шляху національного розвитку і, відповідно, розвитку системи інформаційних баз [13, с. 32].

На цьому закінчити синергетичний комплекс наукових досліджень, звичайно, було б егоїстично. Пошук істини ніколи не матиме кінця, проте теперішня ситуація потребує від нас певної систематизації та аналізу, підбиття підсумків над хаотичною сукупністю фактів, які більшою чи меншою мірою дають змогу нам висвітлити суб'єктивно-об'єктивний погляд на стан речей.

Тому висновки є важливою складовою дослідження, адже саме тут повною мірою можуть бути розкриті такі твердження, як те, що проблема адаптації наукової молоді в Інтернеті є нагальним питанням сьогодення, що це взагалі є проблема і що її необхідно вирішувати, адже варто твердо для себе усвідомити, чи потрібна нам наука природна і своя, чи штучна та інтернаціональна.

1. Про роль інтернет-інформації в сучасному суспільстві, її вплив на суспільне, культурне, політичне й економічне життя, про що ми вже говорили досить багато, свідчить опитування 71 лауреата Нобелівської премії (близько третини сучасних лауреатів), проведене в 2001 р. дослідницькою компанією Princeton Survey Research Associates за замовленням Cisco Systems. 89 % із них постійно користуються послугами мережі Інтернет і вважають, що інформаційно-комунікаційні технології значним чином трансформували їхній спосіб життя. 92 % опитаних відзначили Інтернет як унікальний засіб підвищення освітнього рівня й рушій нових технологій, 83 % – як засіб підвищення продуктивності праці та економічного зростання [14].

Авторитет нобелівських лауреатів є беззаперечним у науці світового масштабу. Та чи варта їхня однозначна думка тих життів, які може забрати Інтернет у своїх неконтрольованих формах? Візьму на себе сміливість сказати, що не державний примус має бути основним інструментом коригування в цьому випадку, а лише усвідомлення людьми, що добре, а що – ні.

2. Втручання та цілеспрямована деформація українського сегмента всесвітньої мережі Інтернет – це один з основних видів інформаційного тиску на національний інформаційний простір, зумовлений свідомою інформаційною діяльністю, спрямованою на реалізацію власниками могутніх інформаційних арсеналів, технологічних, економічних, політичних та інших завдань, пов'язаних з головною метою – досягти домінування в глобальному масштабі [15, с. 83–141].

І, звісно ж, віртуальне суспільство країни піддається завуальованим формам пропаганди та навіювання з боку іноземних держав. Це ефективний новітній спосіб формування громадської думки стосовно певних геополітичних подій. Важливим є те, щоб той науковий світ, який існує з української частини суспільства, був максимально захищений від таких маніпуляцій. Проте це фактично неможливо, тому залишається єдиний спосіб – поінформованість відповідного кола осіб щодо причин, напрямів та форм можливого впливу, щоб людина, як індивідуальність, та група людей, як спільнота, змогли виробити власний так званий «інформаційний імунітет».

3. Глобальний інформаційний простір зі зростанням обсягів наявної в ньому готової до використання інформації дедалі більше впливає на спонукальні мотиви для виробництва нової інформації, і не лише позитивно. Це демонструє наукова діяльність. Ще два десятки років тому конкуруючі наукові школи Сходу (насамперед радянські) і Заходу забезпечували багатоваріантність у вирішенні багатьох загальноцивілізаційних проблем, що сприяло ефективності наукового пошуку й розвитку національних механізмів виробництва наукової інформації. Різкий спад у наукових дослідженнях на Сході і швидке зростання інформаційних технологій на Заході сприяли фактичному диктату західної наукової інформації в науково-практичній сфері в багатьох галузях суспільного життя [13, с. 31].

Прагнення українських науковців влитися у світове наукове товариство сьогодні не відповідає реальним діям. Зокрема, з 2 тис. наукових фахових журналів, що, як повідомив директор УкрТІ А. Ямчук, видаються в Україні, у всесвітній науковій реферативній базі даних Scopus розписується лише близько 40 українських видань, при цьому лише один журнал «Прикладна механіка» має імпакт-фактор вище одиниці; кількість публікацій українських науковців, яких налічується 179 тис., у глобальній мережі ледве перевищує 18 тис. [16, с. 315].

В Україні лише розробляються і випробовуються такі проекти, як «ELibUkr – Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України» та віртуальний університет, які мають забезпечити освіту через електронні мережі. Таке реальне відставання від західного світу, поєднане з активною пропагандою інтернет-спільнот, виливається у запозичення цілих комплексів іноземних інформаційних програм та, відповідно, втрату національною наукою власного віртуального сегмента.

Якщо поглянути на це під іншим ракурсом – радянська наука була бар'єром у формуванні чи розвитку української гуманітарної науки. Про українську Академію наук можна сказати, що вижити їй вдалося лише через суто технічне, прикладне спрямування, яке досягло, відповідно, досить високого рівня. Проте національна еліта формується саме

на постулатах гуманітарних наук, які, починаючи відроджуватися, одразу підпадають під закономірності чужих шкіл, втрачаючи, чи то не набуваючи національних рис. Та що найбільш тривожно, що національна ідея, яка формується в просторі гуманітарної науки, гине, ще навіть не народившись. Та чи можна взагалі говорити про власну школу, яка може бути сформована шляхом асиміляції чи імплементації інородного елемента в українські структури.

4. Віртуальна реальність є сферою, яка є альтернативною і присутністю, і відсутністю. Вона є нон-фінальною креативною процесуальністю, реальною у своїй віртуальності як безупинне різноманіття розбіжних серій, як середовище, в якому відсутні виділений світ і абсолютний спостерігач. Істотно, що події, які існують у віртуальному середовищі, втягують у себе як існуючі, так і неіснуючі речі.

Каузальність віртуальної реальності не вписується в традиційні причинно-наслідкові рамки тому, що простір і час у ній моделюються і постійно змінюються, реальне, вигадане і символічне взаємопроникають, а процес становлення ніколи не завершується [17, с. 12].

Ці особливості Інтернету у взаємозв'язку з інтерактивністю, мозаїчністю, глобальністю, креативністю та анонімністю, які є основою електронних мереж, створюють єдине джерело впливу, яке трансформує свідомість і людей, і цілих спільнот. Наукове дослідження Інтернету в такому ракурсі є життєво необхідним для збереження людства від перетворення власного життя на гру, не підпорядковану часу і простору.

5. Епістеми «інформаційного суспільства» і «комунікативного співтовариства» – символи відмінності понять «інформаційне» та «комунікативне» і протистоянь природного і штучного, природного і соціального, технологічного і людського, людського і суспільного. Є одна можливість зрозуміти диз'юнкції та злиття інформаційного і комунікативного: постійна рефлексія над тим, що відбувається, витоками і сучасністю, теоретичними посланнями, глибинами буття [18, с. 82].

Саме в когнітивній, екзистенційно-антропологічній, інформаційно-технологічній, соціально-інституційній та ціннісно-психологічній сторонах нашого дослідження стосовно впливу всесвітньої мережі Інтернет на молодь полягає значний науковий інтерес щодо явищ та процесів, які ще не досліджені і можуть виникнути впродовж соціальної, наукової та технологічної еволюції.

6. Інтернет поки керує знаннями переважно за допомогою інструментів бездушного світу штучного інтелекту, нано-, психо-, біо- і кібертехнологій. Але «м'яку» душевно-духовну життєву енергію неможливо приборкати «твердою» речовою упаковкою [19, с. 125].

Душевно-духовна життєва енергія знання – це те, що неможливо описати літерами чи висловити словами, показати образами чи

намалювати. Це те, що не передається каналами електронної інформації. Екран не може передати того духу, який може передати книга. Наука в Інтернеті – це лише спосіб збагачення і аж ніяк не покликання. Сьогодні всі стикаємося з таким явищем, як відсутність рукописів праць, рукописів у прямому сенсі слова. Обізнані люди, крім прямого тексту, можуть читати і між рядками, можуть читати почерк автора, його переживання та емоції, його думки та почуття, які неможливо передати повністю в друкованому тексті на папері, не говорячи вже про електронні носії. Чи може хтось посперечатися у силі духовної наповненості «Кобзаря» Т. Шевченка в оригіналі, порівняно з друкованим варіантом книги, не говорячи вже про його віртуальну копію. Або щодо оригіналу «Філософія права» Г. Гегеля чи «Критики чистого розуму» І. Канта.

Хоча вік інформаційного суспільства і ставить перед нами обсяги інформації, які не можливо обробити методами минулих століть, та, все ж таки, варто вкладати в електронні рядки не лише посилання і думки інших учених, але і власну думку.

7. Можливо, сьогодні ми акцентуватимемо не соціальну, а соціо-біо-енергетичну сутність людини, визначаючи її приналежність світу інформаційних носіїв та інформаційного середовища, природних процесів («електричних» у Маклюєна) [18, с. 84].

Констатація сучасної людини як людини, «зануреної в мережу», несе як позитивне, так і негативне навантаження. Інтернет-залежність, нестримна глобалізація та асиміляція, інші проблемні прояви всесвітньої мережі, про які йшлося вище, мають бути максимально нівельовані, їх вплив зведений до мінімуму, а наслідки передбачувані та керовані. Тільки гарантувавши безпеку, ми можемо перейти до наступного рівня якості соціального життя.

Україна володіє науковим потенціалом, який вимірюється у 100 тис. кандидатів та докторів наук [20]. І це не враховуючи всіх інших наукових працівників, які не мають наукового ступеня. Та багатство країни не в теперішньому, а в майбутньому. Сьогоднішній студент – це майбутній науковець, який формується не лише в полі інформаційно-аналітичному, тобто накопичує знання, але й у духовно-моральному – стає людиною в повному її соціальному змісті. Важливим завданням є збереження майбутнього науковця і майбутньої науки в тому середовищі, де б вони злилися в єдине ціле.

Всесвітня мережа Інтернет – це, безперечно, корисна річ і її безсумнівно треба використовувати у власному вдосконаленні. Проте необхідно завжди пам'ятати, що поряд із певним прогресом межує небезпека – реверс, який ми маємо насамперед зрозуміти та усвідомити.

Список використаних джерел

1. *Пантелєєв В. В.* Міжнародна масова комунікація в мережі Інтернет : текст виступу на Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми політичного менеджменту», жовтень 2008 р., м. Київ.
2. *Барабаш А.* Каждый пятый украинец уже в Интернете / А. Барабаш // Дело. – 2008. – № 691. – С. 12–13.
3. *Кучеренко І.* Аналіз динаміки кількості користувачів Інтернет в Україні та світі [Електронний ресурс] / І. Кучеренко. – Режим доступу: <http://vano.com.ua/etc/article.pdf>. – Назва з екрана.
4. UA ccTLD: статистика-2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hostmaster.net.ua/UAstat/2002/res-2002.html>. – Назва з екрана.
5. Статистика кількості доменів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hostmaster.net.ua/UAstat/2009/?200912>. – Назва з екрана.
6. Количество интернет-пользователей в Украине постоянно растет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tv.net.ua/news/internet/1050628142-kolichestvo-internet-polzovatelej-v-ukraine-postoyanpo-gastet.html>. – Загл. с экрана.
7. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 23. – 2009. – С. 7–25.
8. *Бернс-Лі Т.* Заснування Павутини: З чого починалася і до чого прийдє Всесвітня мережа / Т. Бернс-Лі, М. Фічетті ; [пер. з англ. А. Іщенко]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 207 с.
9. Інтернет-залежність. Матеріали електронного журналу «Інформаційні технології. Аналітичні матеріали» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it.ridne.net/node/68>. – Назва з екрана.
10. *Бугайова Н. М.* Проблема комп'ютерної залежності та її роль у розвитку суїцидальної поведінки [Електронний ресурс] / Н. М. Бугайова. – Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/addiction/oklad.php?mova=ua&scho=_ua/knopki/articles/statti/Probl_komp_zal_rol_suic.html. – Назва з екрана.
11. *Ринкявичус Л.* Концепция общности (gemeinschaft/community) и её специфика в виртуальном пространстве / Л. Ринкявичус, Е. Буткявичене // Социс. – 2007. – № 7. – С. 3–10.
12. *Девтерова С.* Гуманістична інтенційність інтернет-комунікацій / С. Девтерова // Вісник КНТЕУ, 2009. – № 3 – С. 130–138.
13. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2009. – Вип. 25. – С. 23–35.
14. Престиж и опыт – основы партнерства: Интернет-инициатива Nobel-Cisco [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.content.com.ua/3101>. – Загл. с экрана.

15. *Соснін О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О. В. Соснін. – К. : Ін-т держави і права ім. Корецького НАН України, 2003. – 572 с .
16. *Вишневська І.* Міжнародний форум у Львові проаналізував проблеми інформаційного суспільства / І. Вишневська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2009. – Вип. 25– С. 315–321.
17. *Каріна О. М.* Віртуальна реальність: онтологічний статус : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : спец. 09.00.01 «Онтологія, гносеологія, феноменологія» / О. М. Каріна ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – 17 с.
18. *Мальковская И. А.* Профиль информационно-коммуникативного общества (обзор зарубежных теорий) / И. А. Мальковская // Социол. исслед. – 2007. – № 2. – С. 76–85.
19. *Райков А. Н.* Виртуальное пространство доверия / А. Н. Райков // Социс. – 2006. – № 5–6. – С. 124–129.
20. Наукові кадри та кількість організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.